

Chefsjustitieombudsmannen
Mats Melin

Kritik mot Växjö tingsrätt med anledning av handläggningen av två från brottmål avskilda enskilda anspråk

Initiativet

Under en inspektion vid Växjö tingsrätt den 13 - 15 november 2006 uppmärksammades två tvistemål i vilka från brottmål avskilda anspråk handlades. I protokollet från inspektionen antecknades i denna del följande.

Från brottmål avskilda enskilda anspråk

I mål B 1848-03 fanns ett stort antal målsägande som framställde enskilda anspråk. I brottmålsdomen tillerkändes alla målsägande utom en ersättning i enlighet med sina yrkanden, som var vitsordade. Beträffande en målsägande förordnade tingsrätten i domen, utan att frågan dessförinnan synes ha aktualiserats av rätten eller av någon av parterna, att den del av dennes enskilda anspråk som inte var vitsordat skulle avskiljas för prövning i den för tvistemål stadgade ordningen. Ett tvistemål, T 4-04, lades upp den 2 januari 2004. Den 28 maj 2004 förelades kändanden att komplettera sin talan. Kändanden, som inte hördes av, förelades på nytt i september 2004. Därefter finns inte några dokumenterade åtgärder i dagboken förrän den 31 oktober 2006 då rätten per telefon sökte kontakt med kändanden.

I ett annat brottmål inkom före huvudförhandlingen ett enskilt anspråk, i vilket tre yrkanden framställdes. Ett av yrkandena var bestämt till beloppet medan två av dem inte var det och skulle preciseras senare. Målsäganden framställde yrkandena vid huvudförhandlingen och begärde att det enskilda anspråket såvitt avsåg de två obestämda yrkandena skulle avskiljas. Den tilltalade angav ingen annan inställning till det enskilda anspråket än att han yrkade att det i sin helhet skulle avskiljas, vilket rätten också gjorde. Målet T 541-04, i vilket det enskilda anspråket kom att handläggas, lades upp den 26 mars 2004. Därefter vidtogs inga åtgärder förrän tingsrätten åtta månader senare, i november 2004, i en skrivelse till målsägandebiträdet skrev att brottmålsdomen vunnit laga kraft och att biträdet förelades att ange kändandens skadeståndsyrkanden, utveckla hennes talan och ange bevisning. Därefter har inga andra åtgärder vidtagits i målet än att tingsrätten vid sex tillfällen muntligen påmint målsägandebiträdet, senast den 8 februari 2006.

Med anledning av iakttagelserna beslutade jag att till utredning i ett särskilt ärende ta upp hanteringen av de enskilda anspråken och handläggningstiden i målen.

Utredning

Ärendet remitterades till tingsrätten för upplysningar och yttrande över handläggningen av de enskilda anspråken.

Tingsrätten (lagmannen AA) kom in med ett remissvar, till vilket var fogat yttranden av rådmännen BB, som handlagt mål T 541-04, och CC, som handlagt mål T 4-04.

CC uppgav följande.

I egenskap av ansvarig för målet T 04-2004 vid Växjö tingsrätt får jag framföra följande.

Det avskilda skadeståndskravet avvek markant till sin storlek från övriga framställda anspråk mot den tilltalade. Med hänsyn till anspråkets storlek och den bristfälliga utredningen ansåg rätten det lämpligast att avskilja anspråket. Att så skedde först i samband med dom i målet strider såvitt jag förstår ej mot rättegångsbalkens regler.

I samband med att brottmålet överklagades till hovrätten stod det klart att hovrätten även skulle komma att få ta ställning till ett generellt jämningsyrkande från den tilltalade. Det var därmed av intresse att avvakta laga kraft ägande dom innan handläggningen av tvistemålet upptogs.

SJ AB hade i brottmålet företrätts av sin driftsenhet väst i Göteborg. Då tvistemåls-handläggningen upptogs förelades därför driftsenheten att utveckla SJ:s talan. Nytt föreläggande utfärdades i september 2004. SJ avhördes inte.

I samband med en genomgång sensommaren 2006 av samtliga tvistemål på rättens tidigare rotel 3 uppdrogs åt notarie att kontakta SJ för att få till stånd ett ställningstagande. Detta har nu lett till att SJ återkallat sin talan och målet har avskrivits.

De enskilda anspråk i brottmål som framställs närmast formlöst kan många gånger förorsaka praktiska hanteringsproblem med avseende på behörigheter och befogenheter att företräda juridiska personer. Då målsäganden är ett statligt bolag skall rimligen rätten kunna utgå från att den som anmäler enskilt anspråk också vidtar de interna åtgärder som följer med att ett rättsligt förfarande initieras.

Efter de initialt utfärdade två föreläggandena har målet beroende på bl.a. SJ:s passivitet och den allmänna arbetssituationen ej handlagts aktivt förrän under hösten 2006.

BB uppgav följande.

Mål T 541-04, som avser avskilt skadeståndsanspråk lottades på min rotel. Yrkandet innefattade delvis anspråk på ränta. Den fällande domen i brottmålet för bland annat mordbrand överklagades av den tilltalade endast i påföljdsdelen. Enligt bestämmelsen i 51 kap 23 a § rättegångsbalken skulle hovrätten därmed inte pröva ansvarsfråga med de undantag som anges i den paragrafen. Jag bedömde det som lämpligt att inte genast påbörja handläggningen av det avskilda skadeståndsanspråket eftersom det inte kunde uteslutas att hovrätten skulle komma att pröva ansvarsfråga. Sedan hovrättens dom i brottmålet vunnit laga kraft påbörjade jag handläggningen av målet. Om skadeståndsanspråket slutligen bifalls till sådan del där ränta yrkats så är det naturligtvis till nackdel för svaranden att handläggningen inte påbörjats tidigare.

Jag har påmint målsägandebiträdet ett antal gånger om yttrande. Av förbiseende har jag inte antecknat allt av betydelse för målets hantering. En del av vad som anges nedan är mina minnesbilder. I början hade målsägandebiträdet svårt att få kontakt med sin huvudman eftersom denna hade flyttat utan att ändra folkbokföringen. Målsägandebiträdet har vidare varit sjukt ett tag. Målsägandebiträdet hade så småningom överläggning med sin huvudman och skulle försöka få till stånd en värdering av det hus som blivit nedbränt. Målsägandebiträdet har skrivit till en fastighetsvärderingsman för att den vägen få ett underlag för skadeståndsyckande. Värderingsmannen har inte svarat på det brevet. Jag vet från andra mål att den värderingsmannen är mycket upptagen.

Jag har hittills inte bedömt det vara meningsfullt att försöka driva målet framåt genom att till exempel kalla till muntlig förberedelse. Vid en sådan förhandling kunde jag räkna med att få en begäran om förlängd tid för utredning. En sådan begäran skulle ha varit svår att avslå.

Jag har i maj 2006 till lagmannen anmält att målsägandebiträdet fått tag på sin huvudman och att yttrande skall komma in.

AA hänvisade till vad han i remissvar i JO:s ärende 5923-2006 anfört beträffande tingsrättens arbetsituation, balansläge och personalresurser liksom den enskilda domarens ansvar för handläggningen och lagmannens övergripande ansvar för arbetet samt vikten av att föra in händelser i dagboken. I övrigt uppgav han under rubriken "Tingsrättens bedömning" i huvudsak följande.

Det finns inte något formellt hinder mot att börja handläggningen av ett avskilt enskilt anspråk innan ansvarsdelen i brottmålet vunnit laga kraft. Å andra sidan kan det finnas tillfällen där det är lämpligt att avvakta utgången i ansvarsdelen. Tingsrätten bedömde såsom framgår av BB:s yttrande att så var fallet i mål nr T 541-04. I mål nr T 4-04 har likaså tingsrätten såsom CC framfört ansett att det var lämpligt att avvakta laga kraft i ansvarsdelen i brottmålet. CC har likaså yttrat sig om varför det enskilda anspråket avskiljdes först i samband med dom i brottmålet.

Det kan ifrågasättas om tingsrätten i mål nr T 541-04 i stället för att över telefon senast den 17 januari 2007 påminna målsägandebiträdet – som är ombud för käranden – i ett tidigare skede skulle ha använt sig av fortsatta förelägganden eller kallat till en muntlig förberedelse för att avhjälpa de brister som finns i målet. De omständigheter som BB beskrivit i sitt yttrande gör det inte givet att så bort ske. Målet är under fortsatt handläggning.

I mål nr T 4-04 har det gått mycket lång tid mellan tingsrättens förberedande åtgärder. När målet aktiverades på nytt återkallades talan och målet har avslutats genom avskrivning. Den långa tid som gått mellan initiativen från tingsrättens sida att föra målet framåt är under normala förhållanden inte godtagbar.

Till förtydligande av upplysningarna uppgav CC att anledningen till att anspråket avskildes först i brottmålsdomen var att de omständigheter som föranledde tingsrätten att avskilja anspråket uppmärksammades först i samband med överläggningen.

Bedömning

I två brottmål avskildes enskilda anspråk för att handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen. Det anspråk som handlades i mål T 4-04 avskildes genom beslut i brottmålsdomen, utan att parterna dessförinnan fått möjlighet att ange sina synpunkter i frågan. CC har uppgett att det berodde på att det var först i samband med överläggningen som det uppmärksammades att det aktuella anspråket inte var så utrett att målet i den delen kunde avgöras.

Av 22 kap. 5 § rättegångsbalken (RB) framgår att tingsrätten får förordna att talan om enskilt anspråk, som tagits upp till behandling i samband med åtalet, ska handläggas som särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter. Rätten bör om möjligt inhämta parternas synpunkter i fråga om handläggningen innan ett beslut om avskiljande fattas (prop. 1987/88:1 s. 18).

Beträffande brottmål framgår av 46 kap. 4 § andra stycket RB att rätten vid huvudförhandlingen ska se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden ska rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs.

De oklarheter som fanns beträffande det framställda skadeståndsanspråket i mål T 404 borde naturligtvis ha uppmärksammats och relevanta frågor ha ställts vid huvudförhandlingen i brottmålet. I målet framställdes ett mycket stort antal skadeståndsanspråk och jag utgår från att det är förklaringen till att de oklarheter som förelåg inte uppmärksammades. Som nyss framgått är huvudregeln att parterna ska få framföra synpunkter innan tingsrätten beslutar i frågan om ett enskilt anspråk ska avskiljas. I en situation som den aktuella kan jag dock inte påstå att det var fel att frågå den regeln.

Efter det att tvistemålen lagts upp kom det att dröja drygt fyra respektive åtta månader innan den första faktiska åtgärden vidtogs i målen, då förelägganden att utveckla talan utfärdades. Såväl BB som CC har förklarat detta med att de ansåg att de borde invänta att brottmålsdomarna vann laga kraft innan handläggningen påbörjades.

I motiven till bestämmelsen i 22 kap. 5 § RB (NJA II 1943 s. 295) påpekas att rätten enligt 32 kap. 5 § kan besluta att målet rörande det enskilda anspråket ska vila i avvaktan på utgången i ansvarsfrågan. Enligt den sist nämnda bestämmelsen får rätten vilandeförklara mål, om det är av synnerlig vikt för prövningen av målet, att en fråga, som är föremål för annan rättegång eller behandling i annan ordning, först avgörs.

Sambandet mellan två rättegångar kan vara sådant att utgången i den ena äger mer eller mindre stark bevisverkan i den andra, som t.ex. när talan förs om skadestånd i en rättegång och om ansvar för samma handling i en annan. I det fallet har rätten att bedöma om det finns anledning att förklara rättegången vilande. Även om det har ansetts att parternas inställning måste tillmätas stor betydelse är, som framgår av bestämmelsen, vilandeförklaring inte i något fall obligatorisk. En sådan förklaring bör meddelas endast om det finns starka processuella skäl för åtgärden. Med hänsyn till parts möjligheter att överklaga ett beslut om vilandeförklaring är det viktigt att rätten, för det fall ett hinder av längre varaktighet mot handläggning föreligger, meddelar ett formligt beslut (se Fitger, Rättegångsbalken del 2, s. 32:10 ff.).

För det fall att tingsrätten inte påbörjar handläggningen i anslutning till att målen läggs upp bör ett beslut om vilandeförklaring meddelas. I de aktuella målen har, såvitt jag förstått, parternas uppfattning i frågan om vilandeförklaring inte inhämtats. Jag konstaterar vidare att inget av målen överklagades i skuldfrågan. Även om möjlighet finns att vilandeförklara ett tvistemål gällande skadestånd i avvaktan på att brottmålet avgörs har jag svårt att beträffande dessa mål förstå den vikt som CC och BB fäste vid att brottmålen skulle ha vunnit laga kraft innan handläggningen påbörjades.

När det gäller mål T 4-04 har CC uppgett att anledningen till att det fanns skäl att avvakta var att hovrätten skulle komma att ta ställning till ett generell jämkningsyrkande från den tilltalade. Mot bakgrund av att parterna inte kunnat framföra synpunkter i frågan om avskiljandet av anspråket borde handläggningen, som jag ser det, ha påbörjats tidigare. Om part då hade framställt en begäran om att målet skulle vila i avvaktan på hovrättens prövning hade saken kommit i ett annat läge. I mål T 541-04 hade den tilltalade endast överklagat i påföljdsdelen. Även om hovrätten i en sådan situation har en möjlighet, i enlighet med 51 kap. 23 a § RB, att i vissa mera särpräglade situationer pröva även skuldfrågan finns det enligt min uppfattning sällan anledning att avvakta hovrättens avgörande innan handläggningen påbörjas. – En annan sak är att tvistemålen inte hade behövt avgöras i sak innan brottmålsdomarna hade vunnit laga kraft.

Eftersom handläggningen av båda målen borde ha påbörjats i anslutning till att tvistemålen lades upp borde förelägganden rörande målens fortsatta handläggning ha utfärdats tidigare.

Rätten ska enligt 42 kap. 3 § RB förelägga en käreande att komplettera sin stämningsansökan om denna är ofullständig. Föreläggandet bör vara preciserat och avfattat på ett sådant sätt att käranden får klart för sig i vilka hänseenden talan ska kompletteras. Om käranden inte följer föreläggandet ska stämningsansökan enligt 42 kap. 4 § RB avvisas om den är så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång. För att avvisning ska kunna ske krävs att käranden i föreläggandet upplysts om att detta kan komma att ske. Bestämmelserna kan behöva tillämpas analogt i det fall att en part väckt talan utan att det krävts någon ansökan om stämning (Fitger, Rättegångsbalken, del 3, s. 42:10 b). Det kan vara nödvändigt att enligt grunderna för 42 kap. 4 § RB avvisa ett mål även i ett senare skede av rättegången om käranden inte kan förmås att avhjälpa sådana brister i framställningen av sin sak som medför att denna är otjänlig som grund för rättegång (jfr NJA 1977 s. 827).

I mål T 4-04 förelades käranden vid två tillfällen under år 2004 att utveckla sin talan. I det andra föreläggandet angavs att om käranden inte hördes av inom viss tid kunde tredskodomsföreläggande komma att utfärdas. Därefter finns ingen åtgärd dokumenterad förrän efter två år, i slutet av oktober 2006, då en telefonkontakt med käranden togs. Talan kom sedan att återkallas. I mål T 541-04 utfärdade tingsrätten i november 2004 ett förläggande för käranden att ange skadeståndsykandets, utveckla talan och ange bevisning. Därefter påmindes målsägandebiträdet under drygt ett års tid muntligen om föreläggandet vid sex tillfällen.

För att få parter att medverka till att processen drivs framåt är det angeläget att domstolen utnyttjar de möjligheter som rättegångsbalken tillhandahåller. Om kärandens framställning av sin sak är behäftad med avsevärda brister kan ett föreläggande att komplettera talan ges med t.ex. erinran om att avvisning kan ske, eller tredskodom enligt 42 kap. 11 § andra stycket RB meddelas, om föreläggandet inte följs. I de fall domstolen bedömer att rättegångsbalkens sanktionsmöjligheter inte är tillämpliga är det extra viktigt, inte minst mot bakgrund av kravet i 42 kap. 6 § tredje stycket RB att rätten ska driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt

avgörande av målet, att det finns väl fungerande bevakningsrutiner som säkerställer att utfärdade förelägganden följs upp.

I målen har tingsrätten inte förenat föreläggandena med någon påföljd. Det har därför varit av särskild vikt att föreläggandena följdes upp. Beträffande mål T 404 kan jag konstatera att bevakningsrutinerna inte har fungerat. Att under så lång tid som två år inte följa upp ett givet föreläggande kan inte förklaras med att arbetsbelastningen varit stor. Den åtgärd som sedan vidtogs kan inte heller ha tagit mycket tid i anspråk. Att under så lång tid som skett i mål T 541-04 endast muntligen påminna ett målsägandebiträde om föreläggandet är inte heller godtagbart. Tingsrätten borde ha vidtagit andra åtgärder när biträdet efter en eller högst ett par påminnelser inte inkom med de begärda kompletteringarna.

Tingsrättens passivitet har fått till följd att kändens framställning av sin sak, fortfarande två och ett halvt år efter det att de båda tvistemålen anhängiggjorts, var ofullständig. Detta är givetvis oacceptabelt och har inneburit att de dömda under lång tid efter det att brottmålsdomarna vunnit laga kraft inte fått klarhet i om ytterligare skadestånd skulle komma att åläggas dem.

I enlighet med det nu sagda konstaterar jag sammanfattningsvis att handläggningen i båda målen varit så bristfällig att CC och BB förtjänar kritik.

Under en inspektion som jag genomförde vid Alingsås tingsrätt i mars 2007 gjordes vissa iakttagelser i ett tvistemål i vilket handlades ett avskilt enskilt anspråk (JO:s ärende 1189-2007). I enlighet med vad som angetts i protokollet från den inspektionen översänder jag en kopia av detta beslut till Alingsås tingsrätt för kännedom.

Med dessa uttalanden avslutas ärendet.